

Hüzzâm Makamı Seyri

İstanbul Belediyesi Konservatuvarı (Darül-Elhan) Türk Musikisi Talebe Cemiyeti

Ahmet Şefik Gürmeriç

[1904 - 1967]

Usûlü : S o f y a n

Hüzzâm Makamı

a) Durağı:Segâh perdesidir.

b) Seyri: İnci-çıkıcıdır.

c) Dizisi: Hüzzam makamı dizisi günümüze kadar "Yerinde Hüzzam beşlisine Eviç'de Hicaz dörtlüsünün eklenmesinden meydana gelmiştir" diye târif edilmiştir. Bu târife göre olan dizi yazalım:

Ayrıca, güçlü Nevâ perdesi üzerindeki Hicaz dörtlüsünün, Hümâyûn dizisi hâlinde uzamasından, Gerdâniye perdesi üzerinde bir Büselik beşlisinin meydana geldiği, dolayısıyla tiz bölgenin değişik iki çeşniye sâhip olduğu söylenmiş, bu durum makamın mürekkebe oluşunun sebeplerinden biri olarak gösterilmiştir.

Makamın bu şekildeki târifi yanlış değildir. Hüzzam eserler incelendiğinde, makamın aslında çok daha başka çeşnilerle de bezenmiş olduğu ve görüldüğü kadar basit olmadığı anlaşılar.

Önce kabul etmek gerekir ki, Eviç'de Hicaz dörtlüsü bulunan dizi çok az kullanılmıştır. Buna karşılık, Nevâ perdesinde Hümâyûn dizisini esas almak gerekir. Tiz taraftaki diğer çeşniler buna ilâve edilmelidir. Bundan başka Hüzzam makamında Nevâ üzerinde bulunan bakiye bemollü mi Hisar perdesi çok değişikdir. Aslında bu perdeyi Hisar'dan 1 koma daha dik basmak gerekir. Fakat bu ses için müsiği yazımızda herhangi bir işaret yoktur. Esâsen sistem olarak da bu ses hesâba katılmamıştır.

Bu perde ile Eviç perdesi arası, Hüzzam makamının karakteristiği olarak 11 komadır.Bâzen de Eviç perdesi yerine kullanıldığında, Hisar perdesi yerine Dik Hisar perdesi kullanılır ki, bu da tamamen Nevâ perdesinde bir Uşşak dörtlüsü, hatta Uşşak dizisinin seyre karışması demektir. Bu mi sesinin tam Hüseyni basıldığı yerler bile vardır. Ayrıca Hisar ve Dik Hisar perdelindeki bu değişkenlik, Segâh perdesi üzerindeki çeşnilerin de değişmesine yol açar. Segâh perdesinde Hüzzam beşlisinden başka tam ve eksik Segâh beşlisi, tam ve eksik Ferahnâk beşlileri de seyre karışır ki, bu da adetâ Segâh makamında geçki gibidir. Bütün bu sayılanlar şimdiye kadar geçici geçki olarak kabul edilmiştir. Fakat hemen bütün Hüzzam makamındaki eserlerde her zaman kullanıldıklarına göre, artık bunlar makamın esas malıdır. O hâlde Hüzzam makamını artık bu açıdan incelemek gerekir. Şimdi Hüzzam makamı dizisini bu gözle yeniden ele alıp târif edelim:

Segâh'da, yani yerinde Hüzzam beşlisine 3.derece Nevâ perdesinde Hümâyûn, Hicaz, Uzzâl dizisinin; 5.derece Eviç'deki Hicaz ve Segâh dörtlüsünün; 4. Derece Dik Hisar'da Nikriz beşlisinin; 3.derece Nevâ perdesinde Uşşak dörtlüsünün; Segâh perdesinde tam ve eksik Segâh beşlisinin; yine Segâh perdesinde bâzen tam ve eksik Ferahnâk beşlisinin birbirine eklenmesinden ve karışık olarak kullanılmasından meydana gelmiştir.

Not: Nevâ perdesindeki Hicaz ailesi dizileri, ortalama Hicaz dizisi olarak da kullanılabilir.

d) Güçlüsü: 3.derece Nevâ perdesidir. Üzerinde A 11 Hicaz çeşnisi ile yarım karar yapılır.

e) Asma Karar Perdeleri: Makam meydana getiren hemen bütün çeşnilerin bulundukları perdeler asma karar perdeleridir.Bu perdelerde üzerinde bulunan çeşnilerle asma kararlar yapılır. Buna göre tizden peste doğru: Gerdâniye perdesinde Büselik çeşnisiyle, Eviç perdesinde Hicaz veya Segâh çeşnisiyle, Dik Hisar perdesinde Nikriz çeşnisiyle, Nevâ perdesinde Uşşak çeşnisiyle (Nevâ'da Hicaz'lı kalırsa, bu güçlüde yarım karardır) asma kararlar yapılabilir. Bunlardan başka Rast perdesine Rast çeşnisiyle düşülebilir ki, bu asma kararla Basit Sûz'nâk dizisi meydana gelir. Dügâh perdesinde de Uşşak çeşnisiyle asma karar yapılır ki, bu da Karıcığ dizisinin meydana gelmesine yol açar. Segâh perdesinde tam ve eksik Segâh beşlisiyle Segâh çeşnili ve yine Segâh perdesinde tam ve eksik Ferahnâk beşlisiyle Ferahnâk'lı asma kararlar yapılabilir. Fakat unutulmamalıdır ki tam karar Segâh perdesinde mutlaka Hüzzam beşlisiyle yapılacaktır. Eviç ve Hisar perdelerinde de çeşniziz kalınabilir.

f) Donanımı: Si için koma bemollü, mi için bakiye bemollü, fa için bakiye diyezli donanım yazılır. Gerekli diğer değişiklikler eser içinde gösterilir.

g) Perdelerin T.M.deki isimleri: Pesten tize doğru: Segâh, Çargâh, Nevâ, Hisar veya Dik Hisar veya Hüseyni, Eviç veya Acem, Gerdâniye, Sünbûle veya Muhayyer (si için) yine Sünbûle veya Tiz Segâh, Tiz Çargâh ve Tiz Nevâ'dır.

h) Yeden'i: 2.aralıktaki bakiye diyezli lâ Kürdi perdesidir.

i) Genişlemesi: Hüzzam makamı bir bakıma basit Sûz'nâk makamının 3.derecesi üzerinde karar etmesidir. Bu bakımdan Basit Sûz'nâk makamına bağlıdır, dolayısıyla Rast perdesinde Rast beşlisiyle düşülebilir. Bu suretle yerinde bir Basit Sûz'nâk dizisi meydana gelir. Dügâh perdesinde Uşşak dörtlüsü bulunduğu göre, bu perdede de Karıcığ makamı dizisi meydana gelir. Bu üç makamın dizileri iç-içedir.

Seyir esnasında Segâh perdesinde asma karar yapılacağı zaman karar duygusunu kuvvetlendirmek için, bakiye diyezli lâ Kürdi perdesi yeden olarak kullanılır. Bu perde kullanılarak Irak perdesinde düşülürse, bu, bâzen Eviç perdesinde kullanılan Hicaz çeşnisinin alt simetriği Irak perdesinde Hicaz dörtlüsüdür. Eğer bu şekilde Irak perdesine kadar düşülmeyip, Rast perdesinde kalırsa, bu da Hicaz çeşnisinin 2.derece üzerinde çeşniziz asma kararı demektir. Irak perdesine Hicaz dörtlüsüyle düşülürse, Hüzzam-ı Cedid makamı meydana gelmiş olur.

Hüzzam makamı, yapısı gereği tiz taraftan zâten, kendiliğinden genişlemiştir.

Seyri:

Bâzen güçlüden, bâzen durak perdesinden, daha doğrusu Hüzzam beşlisinin seslerinden seyre başlanır. Makamı meydana getiren bütün çeşni ve dizilerde karışık gezinilip güçlü Nevâ perdesinde Hicaz (A11) çeşnisiyle yarım karar yapılır. Bu arada gerekli yerlerde gereken asma kararlar da gösterilir. Nihâyet yine karışık gezinilip Segâh perdesinde mutlaka Hüzzam beşlisi ile yedenli tam karar yapılır.

Not: Hüzzam makamı en başta incelenen 8 sesli bir dizi ile gösterilse bile, güçlünün 3.derece üzerinde olması, dörtlüsünün tam dörtlü olmayıp, eksik dörtlü olması ve beşlisinin de dörtlüsünün tiz tarafına 1 tanini eklenerek yapılmayıp bir artık ikili ilâvesiyle meyan gelmiş olması sebebiyle, mürekkebe makamdır.

S o f y a n Usûlü

*) Dört zamanlıdır.

*) İki tane iki (2 +2 = 4) zamanın veya iki Nim Sofyân'ın birleşmesinden meydana gelmiştir.

*) 4/8'lik ve 4/4'lük iki mertebesi varsa da, 4/4'lük ikinci derece daha çok kullanılmıştır.

*) Pışrevlerde, İlâhilerde, şarkılarda, türkülerde, oyun havalarında, kısaca özel usûl mecburiyeti olmayan hemen her formada kullanılmıştır

Sofyan D a r b Usûlü

- 1 . Darb : (Dü-Üm) / [2 Zamanlı ve Kuvvetli]
- 2 . Darb : (Te) / [1 Zamanlı ve Yarı Kuvvetli]
- 3 . Darb : (Ke) / [1 Zamanlı ve Zayıf]